

Nicolae IONIȚĂ

**PORTRETE ALE OAMENILOR POLITICI ROMÂNI DE LA
SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN DOCUMENTE
DIPLOMATICE GERMANE**

**Portraits of the Romanian politicians from the end of the 19th century in German
diplomatic documents**

Abstract: From the point of view of the Romanian-German relations, the period between the Congress of Berlin and the beginning of the “Balkan Crisis” is a privileged one. One could explain this situation by the following facts: the above-mentioned countries had the same political and economical interests; the importance of the Romanian natural resources for the German economy; the Romanian kingdom’s need and desire to take advantages against the Russian empire’s claims, being protected by a great European power. Another proof of the significance granted by the Reich to its new Eastern ally could also be seen in the concern of the German dignitaries in Bucharest regarding the evolution of the Romanian economical and political life. Their notes to Berlin accurately depicted a vivid fresco of the Romanian world around 1900. Of course, their image (as strangers) towards the entire Romanian society could not be an objective one, taking into account the interests they represented and their affiliation to a different culture. This paper presents the portraits of the most important Romanian political personalities, based mainly on the personal considerations of the German dignitaries in Bucharest. A special emphasis is given to the royal family of Romania, especially to King Charles I of Hohenzollern, and to his relationships with other members of his family and with the European monarchs. The documents used are, mainly, unpublished, and they can be found in the Microfilms Collections tagged “Germany” and “USA”, preserved at the Department of the Central Historical National Archives in Bucharest.

Keywords: Romania, Triple Alliance, Romanian politicians, German diplomats, King Charles.

*

Aderarea României la alianța Puterilor Centrale, în 1883, a fost văzută, inițial, de ambele părți implicate, ca o simplă măsură conjuncturală, determinată de

situația creată în Europa Centrală și de Est de Congresul de Pace de la Berlin (1878). Prin această mutare, România își asigura o protecție eficientă împotriva influenței crescânde în regiune a Rusiei, iar Tripla Alianță obținea un colaborator de încredere într-o regiune unde avea interese de expansiune teritorială și pe care nu dorea să o lase să cadă sub influența țaristă. Totul părea să se încadreze în strategia diplomatică a cancelarului Bismarck, care dorea să evite izolarea politică a noii puteri europene și să creeze o alianță care să asigure întinderea influenței germane în Europa și menținerea unei relative stabilități politice pe continent.

Treptat, însă, atitudinea din România în privința importanței acestei alianțe începe să se schimbe. Creșterea tensiunilor cu vecinul de la Răsărit, faptul că pe tron urcase un rege care făcea parte din dinastia conducătoare a Germaniei, apariția unei noi generații de politicieni, care-și efectuaseră studiile la universități de prestigiu din spațiul de limbă germană, relativa izolare în care căzuse Franța, vechiul sprijinitor și model al României, precum și interese strategice și, nu în ultimul rând, economice, au determinat o reconsiderare a modului în care era privit noul aliat din Europa Centrală. Prestigiul de care se bucura Germania în spațiul european după 1871 și succesul pe care îl repurtase în dezvoltarea sa economică, au avut un profund impact în rândul elitelor politice și culturale din România, care încep să ia în considerare urmărirea unui model german în construcția politică și economică a statului român. Aceasta era o schimbare remarcabilă de viziune a oamenilor politici români, care, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, s-au aflat sub influența covârșitoare a Franței. Acum, noua putere europeană părea să fie o alternativă foarte atrăgătoare la vechiul model francez, mai ales dacă se avea în vedere faptul că România și Germania nu aveau interese divergente de nici o natură (alta era situația în cazul relațiilor cu cealaltă mare putere din cadrul alianței – Austro-Ungaria), iar forța economică, influența politică și prestigiul cultural ale Germaniei exercitau o atracție considerabilă asupra elitei politice românești. Astfel se explică influența tot mai mare pe care a exercitat-o modelul german asupra spațiului public românesc, la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar și faptul că, dintr-o alianță secretă, cunoscută numai de Regele Carol și de câteva personalități politice ale vremii, aceasta ajunge un fapt de notorietate publică, acceptat, în mare măsură, de opinia publică din țară. Din toate aceste motive, se poate aprecia că evoluția politico-economică și culturală a României de la cumpăna secolelor XIX și XX a stat, în bună măsură, sub semnul influenței germane.

Pe de altă parte, se poate înregistra, în același timp, o creștere considerabilă a interesului Germaniei față de spațiul românesc. Dacă, inițial, politicienii germani au căutat să ignore dorința României de a adera la alianța Puterilor Centrale, acestora părându-li-se „o mutare de mare inteligență politică”¹, în cele din urmă au acceptat primirea noului stat român în cadrul alianței, dar o fac având în vedere mai ales interesele Austro-Ungariei de a avea la granițele sale un stat aliat, care să nu cadă sub influența Imperiului țarist și mai puțin dorința Germaniei de a-și extinde influența în această parte a Europei. Treptat, însă, datorită unei tot mai accentuate

¹ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare DANIC), fond Casa Regală, dosar 91/1913, fila 1, extras din lucrarea fostului legat german, dr. Rosen, *Peregrinări diplomatice*, 1913.

izolări a statului german pe arena internațională, în perioada ulterioară îndepărtării lui Bismarck de la conducerea guvernului, a sporirii tensiunilor cu Rusia și, nu în ultimul rând, descoperirii unor importante zăcăminte petrolifere în România, resurse de care economia Germaniei avea tot mai mult nevoie, la care se adăugau impresionantele cantități de cereale pe care România era capabilă să le exporte, cu precădere tot în spațiul german, interesul conducătorilor de la Berlin față de această zonă începe să crească tot mai mult, ajungând până la a considera România ca un teritoriu în care era esențială preponderența influenței politice și economice germane. Astfel se explică de ce, la începutul secolului al XX-lea, Germania era cel mai important partener comercial al României, cel mai mare investitor în economia autohtonă și, datorită influenței Regelui Carol și a politicienilor germanofili, precum și a unei părți din elita culturală românească, cel mai apropiat aliat din cadrul Puterilor Centrale și un factor major de influență culturală.

Toate acestea se datorau și importanței tot mai mari acordată de Germania relațiilor cu statul român. O dovadă în acest sens o reprezintă și calitatea reprezentanților diplomați germani trimiși la București. În perioada 1878-1908, când reprezentanțele diplomatice ale celor două țări se situau la nivel delegații, din cei 5 legați ai Germaniei în România (în ordinea cronologică a misiunilor acestora – von Busch, baronul Saurma, contele von Bülow, von Leyden și Kiderlen Wächter), unul – contele Bernhard von Bülow – a venit la București după ce ocupase poziția de secretar de stat în Ministerul de Externe german, iar, după încheierea misiunii sale în România, va ajunge la rangul de Cancelar al Reich-ului (1904-1909), iar altul, Kiderlen Wächter, va fi numit, după plecarea din România, secretar de stat la Ministerul de Externe de la Berlin. Toți acești diplomați, indiferent de cariera pe care au urmat-o după încheierea misiunilor din România, au avut o contribuție majoră la strângerea relațiilor dintre cele două state și au exercitat o influență majoră asupra scenei politice românești, datorată și faptului că au beneficiat de acces la toți factorii de decizie din țară, începând cu Regele Carol și încheind cu autoritățile de pe plan local.

Acesta este motivul pentru care cred că prezintă interes aparte ilustrarea modului în care acești diplomați au perceput principalele personalități politice ale României de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Având în vedere faptul că diplomații germani au putut avea un contact direct cu oamenii politici ai vremii, putând să cunoască personal calitățile, dar și defectele acestora, am căutat să înfățișez, în cele de mai jos, o serie de portrete ale politicienilor români din perioada 1878-1908, alcătuite pe baza observațiilor de natură *personală* ale diplomaților germani acreditați la București. Așadar, nu am căutat să reconstitui activitatea politică a acestora pe baza rapoartelor legaților Germaniei, ci doar să redau aprecierile acestora cu privire la persoanele în cauză. Perioada de referință (1878-1908) a fost aleasă pentru că este definitivă pentru o anumită perioadă a relațiilor româno-germane – de la Congresul de la Berlin până la „Criza balcanică” – când acestea prezintă anumite caracteristici care rămân constante, datorită și intereselor convergente ale celor două state. Am căutat să redau portrete ale liderilor politici din ambele partide care s-au alternat la guvernare în România în perioada mai sus amintită, dar spațiul care a fost alocat fiecăruia a depins, în mare parte, de cantitatea

de informație pe care am regăsit-o despre fiecare în rapoartele diplomaților germani. Ordinea în care au fost expuse caracterizările politicianilor români este cronologică (de la Ion C. Brătianu la Ionel Brătianu), în funcție de perioada în care și-a desfășurat fiecare activitatea pe scena politică din România, încheind cu prezentarea personalității Regelui Carol și a membrilor familiei regale, care, în mod firesc, au beneficiat de cea mai mare atenție din partea legaților Germaniei, materialul documentar referitor la personalitatea acestora fiind, în consecință, mult mai bogat. Multitudinea aprecierilor referitoare la Regele Carol m-a determinat să încerc prezentarea, în acest spațiu, nu numai a aprecierilor referitoare la personalitatea sa, ci și a celor care priveau relațiile sale cu ceilalți membri ai familiei regale și cu monarhii contemporani.

În final, aș vrea să fac o ultimă precizare: materialul de față nu dorește să redea o imagine obiectivă asupra personalităților politice române de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Portretele pe care am încercat să le înfățișez pe această cale sunt rodul observațiilor unor persoane eminentamente subiective: reprezentanții diplomației ai unei țări străine, chiar dacă aceasta a avut, în acel moment, statutul de aliat al României. Interesele Germaniei, subiectivismul firesc al legaților germani, poziția lor de *străini* în raport cu restul societății românești – inconvenient agravat de faptul că veneau dintr-o lume care era, în multe privințe, total diferită de cea românească – toate acestea afectează obiectivitatea acestor observatori ai realităților românești, dar nu o pot anula în totalitate. Aceste inconveniente sunt estompeate însă, cred, dacă avem în vedere interesul pe care îl prezintă aflarea modului în care erau percepuți politicianii români ai acelei perioade, a căror imagine este conturată oarecum în mod definitiv în istoriografia română, la nivelul unei Cancelarii occidentale de primă importanță, precum cea germană, mai ales dacă se ia în considerare faptul că rolul de observatori este îndeplinit de persoane cu un înalt nivel de educație și cu acces privilegiat la toți factorii de decizie importanți și la secretele vieții politice românești de atunci, cum este cazul diplomaților germani din România acelei perioade.

Ion C. Brătianu

Imaginea conducătorului politic al „Roșiilor” este destul de confuză în rapoartele diplomaților germani din primii ani de după câștigarea independenței de către România. Astfel, în 1879, Ion C. Brătianu era văzut ca aflându-se sub autoritatea spirituală a lui C. A. Rosetti, de care nu ar fi reușit să se emancipeze². Trebuie însă luat în considerare faptul că, în cazul lui I. C. Brătianu, documentele din perioada avută în vedere surprind numai o parte din activitatea acestuia, alcătuind un portret oarecum incomplet. Acest lucru este valabil, de altfel, pentru personalitățile politice române care și-au început cariera politică mai devreme de 1878 ori și-au început-o mult mai târziu, spre sfârșitul perioadei studiate, așa cum se va vedea că a fost cazul lui Ionel Brătianu.

² DANIC, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 31, K. 172640 – scrisoare a legatului german von Alvensleben, adresată lui von Busch, 17 februarie 1879, București.

Se surprinde, mai ales, portretul omului politic Ion C. Brătianu, ulterior despărțirii sale de C. A. Rosetti, care deținea altădată o atât de mare influență asupra sa. Despărțirea de fostul său aliat politic duce la izolarea treptată a lui Brătianu, tot mai des atacat de „dușmanii perfizi care profitaseră de buna lui credință”, după cum se exprima chiar el în fața unui diplomat german în 1884³. Atacat din toate părțile de adversarii săi politici, care, câteodată, mai primeau și ajutorul Bisericii⁴, părăsit de aliații și de membrii propriului său partid, ce găseau că viitorul urma să aparțină conservatorilor, agresat de oameni care nici măcar nu-l cunoșteau, dar care, instigați de membri ai Opoziției, au atentat la viața sa pentru că „dusese țara de râpă”⁵, treptat dezavuat de Rege, care începe să-i caute un înlocuitor, Ion Brătianu părea tot mai singur în postul său de șef al Guvernului, pe care se încapățâna să nu-l părăsească, crezându-se de neînlocuit. Anii care au urmat i-au arătat însă că era departe de a fi indispensabil pentru interesele Regelui Carol.

În toți acești ani, premierul liberal a beneficiat de susținerea neîntreruptă a germanilor, care vedeau în politicianul român singura alternativă pentru conducerea Guvernului. Și nu este vorba doar de susținerea de care a beneficiat din partea diplomaților germani din România, indiscutabilă și aceasta, ci și de cea venită chiar din partea cancelarului Germaniei de atunci, Otto von Bismarck. Într-o scrisoare trimisă lui I. C. Brătianu, la 10 mai 1886, D. A. Sturdza încerca să-l încurajeze pe tot mai izolatul lider liberal, spunându-i: „Principele Bismarck, sunt câteva săptămâni, mi-a zis, și ți-am raportat-o, că speră că vei rămâne mult timp la putere, fiindcă cuvântul dumitale are greutatea ce o au cuvintele care corespund faptelor”. Baronul Rosenbach – se afirmă în aceeași scrisoare – îi mărturisise lui D. A. Sturdza că, pentru cancelarul german, „un cuvânt al domnului Brătianu are mai multă trecere decât o mie de note din cele mai bine scrise și decât o sută de soli, pe care Bismarck nu-i cunoaște”⁶.

Boala de care suferea spre sfârșitul guvernării sale (legatul german menționează doar crizele de reumatism ale acestuia⁷), scandalurile generate de corupția administrației liberale și slăbirea susținerii de care beneficiase până atunci din partea Regelui, îl fac pe I. C. Brătianu să amenințe mereu cu retragerea, pe care și-o dezmințea de fiecare dată, până când, în 1888, nu a mai fost posibil să dea înapoi.

După demisia lui Brătianu, în martie 1888, Regele Carol, într-o convorbire cu legatul german, contele von Bülow, se arăta foarte dezamăgit de administrația

³ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), C. 564 – raportul legatului german Saurma către cancelarul Bismarck, 5 aprilie 1884.

⁴ *Ibidem*, C. 294 – raportul lui von Busch către cancelarul Bismarck, 9 februarie 1888. Acesta era cazul mai ales în Moldova, unde arhiepiscopul de Roman și mitropolitul de la Iași susținuseră fățiș Opoziția în 1888.

⁵ *Ibidem*, C. 219 – raportul lui von Busch către cancelarul Bismarck, 17 septembrie 1886. Acestea erau cuvintele atentatorului care-l atacase pe Brătianu în seara de 16 septembrie 1886.

⁶ Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism în România*, Editura Enciclopedică, București, 2000, pp. 77-78.

⁷ DANIC, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 160 – raportul legatului german Saurma către cancelarul Bismarck, 22 martie 1884.

Brătianu, care, prin scandalurile de corupție în care fusese implicată, a „dezonorat România în ochii Europei”⁸. Însă Regele se arăta cel mai iritat, potrivit diplomatului german, de personalitatea dificilă a lui Ion Brătianu, „care voia să le știe el pe toate mai bine”, având pretenția, chiar și în fața Regelui de a avea întotdeauna dreptate⁹. Referitor la politica dusă de Brătianu de-a lungul guvernării sale, Regele Carol arăta că, spre deosebire de politica pe care el ar fi dorit-o, de păstrare cu orice preț a păcii interne, Brătianu nu ar fi respins niciodată confruntarea cu adversarii săi, socotind-o ca un mijloc indispensabil al guvernării sale. Aceasta ar fi condus la apariția de numeroase tulburări interne și la schimbarea inevitabilă a Guvernului liberal¹⁰.

Această imagine a lui Ion Brătianu, aceea a unui om care nu s-a ferit niciodată de nici-o confruntare, urma să devină epitaful carierei politice a conducătorului liberal, ce avea să moară 3 ani mai târziu, fără a se mai vedea din nou ajuns în culmea puterii, unde reușise să se mențină mai mult decât oricare dintre predecesorii săi.

Mihail Kogălniceanu

Mihail Kogălniceanu își începuse, de asemenea, cariera politică mult înainte de 1878 și, mai mult, a ajuns la apogeul acesteia înaintea perioadei studiate, însă a rămas, totuși, o personalitate a scenei politice, care s-a impus diplomaților germani, atât prin trecutul său, cât și prin activitatea sa din ultimii ani ai vieții.

Imaginea lui Mihail Kogălniceanu în documentele germane nu îi este deloc favorabilă acestuia. Contele von Bülow, în 1888, referindu-se la activitatea acestuia ca prim-ministru al României sub Cuza, îl învinovăța pe Kogălniceanu de faptul că ar fi încredințat cu bună-știință aplicarea Legii agrare din 1864 marilor proprietari, pentru ca, în acest mod, țăranii să rămână în continuare dependenți de boieri. Făcând o caracterizare a omului politic român, cu acest prilej, contele von Bülow îl descria ca fiind „extrem de capabil, dar, în același timp, un om lipsit de principii și aflat în solda rușilor de când lumea”¹¹.

Această caracterizare a lui Kogălniceanu nu este însă singulară. Astfel, predecesorul contelui von Bülow ca legat al Germaniei, von Busch, referindu-se la personalitatea lui M. Kogălniceanu, arăta că acesta se bucura de reputația de a fi „de vânzare pentru oricine, dar nu va rămâne credincios nimănui pentru multă vreme, asta variind în funcție de veșnica sa lipsă de bani. Guvernul i-a cumpărat susținerea, temporar de această dată, acordându-i importante subsidii bănești, dar el a fost, trecător, deschis într-o vreme și influențelor rusești. În țară, el nu beneficiază de o susținere demnă de băgat în seamă, dar, în Parlament, este un orator foarte temut”¹².

O valoare mai mare decât aceste aprecieri ale diplomaților germani o are chiar declarația, pe care, cu umorul ce-l caracteriza, Kogălniceanu o dă în fața

⁸ *Ibidem*, C. 384 – raportul lui von Bülow către Bismarck, 9 iulie 1888.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, C. 353 – raportul lui von Bülow către Bismarck, 29 mai 1888.

¹² *Ibidem*, C. 247 – raportul lui von Busch către cancelarul Bismarck, 26 februarie 1887. Legatul german se referea, cu acest prilej, la susținerea pe care o acordase Kogălniceanu alianței României cu Puterile Centrale, într-un discurs din Parlament, în februarie 1887.

legatului Austro-Ungariei, de care contele von Bülow amintea în 1888: „Acest politician experimentat și rafinat, acum în vârstă de 82 de ani, a cărui eternă lipsă de bani este la fel de notorie ca și venalitatea sa, a făcut, cu câteva luni în urmă, în fața legatului Austriei, următoarea remarcă «On prétend que je suis payé par les Russes. Il n'y a pas de fumée sans feu. Mais, fois d'honnête homme, je leur ai rendu bien peu de services rien pour ce qu'ils m'ont donné. En fond, j'ai toujours été un tricheur»”¹³.

Lascăr Catargiu

Referitor la Lascăr Catargiu, există surprinzător de puține aprecieri cu caracter personal, așa cum au fost cele referitoare la cei doi oameni politici prezentați mai sus. Este surprinzător, mai ales dacă avem în vedere faptul că acesta și-a desfășurat, totuși, o parte însemnată a carierei sale politice în perioada care face obiectul lucrării de față, fiind, în același timp, una dintre personalitățile politice cele mai însemnate ale momentului.

Aprecierile referitoare la liderul conservator au variat în funcție de atitudinea avută de partidul său față de Germania. Astfel, la începutul primei guvernări Catargiu, după 1888, legatul Germaniei, von Bülow, arăta că dacă înainte Regele Carol îi apreciasse pe P. P. Carp și I. C. Brătianu ca fiind „miniștri incozi”, acum însă Regele începuse să simtă foarte repede faptul că, prin numirea Guvernului Catargiu „a picat din lac în puț. Noul prim-ministru (Catargiu) este nu numai încăpățânat și setos de putere, ci, așa cum a observat deja toată lumea, are și foarte puțin respect față de opiniile Regelui”¹⁴.

Treptat însă, opiniile germanilor asupra acestuia încep să se schimbe, și astfel Catargiu nu mai este omul politic „încăpățânat și setos de putere”, cum era în 1889, ci devenise treptat un administrator priceput și un mare maestru în manipularea mecanismelor electorale, după cum i se arată aceluiași diplomat german în 1891¹⁵. O mărturie a sporirii aprecierii de care se bucura Lascăr Catargiu în ochii germanilor o constituie cuvintele favorabile pe care le are despre acesta succesorul lui von Bülow ca legat al Germaniei în România, contele von Leyden, care, spre sfârșitul guvernării conservatoare (1892-1895), se arăta plin de admirație pentru puterea de muncă neștirbită a omului politic român, în ciuda vârstei înaintate a acestuia. Legatul german mai aprecia „conștiinciozitatea și integritatea” lui L. Catargiu, care rămâneau „incontestabile”, deși acesta fusese nevoit să închidă ochii la destule neajunsuri, din considerație față de propriul său partid¹⁶. Aceasta este, de altfel, una din ultimele referiri la L. Catargiu înainte de moartea acestuia, în 1899, în documentele germane studiate.

¹³ *Ibidem*, C. 447 – raport al lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 27 decembrie 1888. „Se pretinde că aș fi plătit de către ruși. Nu iese fum fără foc, dar, pe cuvântul meu de onoare, le-am adus prea puține servicii reale pentru cât mi-au dat. În fond, întotdeauna am fost un trișor”.

¹⁴ *Ibidem*, C. 540 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 25 aprilie 1889.

¹⁵ *Ibidem*, Rola nr. 120, C. 17 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 31 decembrie 1891.

¹⁶ *Ibidem*, C. 285 – raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 3 iunie 1895.

D. A. Sturdza

Înainte de a ajunge conducător al partidului liberal, în urma morții celor doi frați Brătianu, D. A. Sturdza fusese remarcat de diplomații germani datorită atașamentului său pentru alianța României cu Puterile Centrale și aversiunii dobândite față de Rusia, demonstrată în numeroase ocazii. Chiar și Regele Carol îi mărturisea legatului german, von Bülow, în 1888, faptul că „bunul Sturdza este chiar prea rusofob¹⁷”, Regele văzând în acest fapt un motiv de a nu sprijini venirea acestui conducător liberal în fruntea Guvernului.

Alegerea lui D. A. Sturdza ca șef al partidului liberal după 1892 a fost neinspirată, în opinia diplomaților germani, care nu credeau că acesta ar avea calitățile necesare unui șef de partid. De altfel, în 1894, cu prilejul alegerilor municipale, legatul german aprecia că rezultatele liberalilor ar fi putut fi și mai bune decât au fost atunci, dacă ar fi avut „o conducere mai hotărâtă”, cu această ocazie D. A. Sturdza dovedind încă o dată că nu ar avea „stofă de conducător al unui mare partid politic¹⁸”. Evenimentele ulterioare au părut să confirme aceste opinii ale diplomatului german, mai ales datorită ineficacității totale a campaniei duse de D. A. Sturdza pentru răsturnarea Guvernului conservator. În aprilie 1895, contele Leyden aproba întru totul cele spuse de liderul conservator L. Catargiu, care se bucura de încurcătura în care se aflau liberalii, ce aveau un conducător pe care „nu-l place nimeni, dar n-au cu cine să-l înlocuiască¹⁹” după cum se exprima atunci L. Catargiu. De aceea, concluziona legatul german în raportul încheiat cu această ocazie, „liberalii trebuie să se mulțumească cu conducerea unui om pedant, cum este dl. Sturdza, considerat de toți «un homme sans succès»²⁰”.

Lipsa de autoritate a lui D. A. Sturdza asupra propriului partid este foarte bine scoasă în evidență de către diplomații germani, care enumeră disputele sale cu N. Fleva, cu grupul „drapeliștilor” – ocazie cu care D. A. Sturdza a fost părăsit de către toți oamenii de seamă ai partidului, care au trecut de partea lui P. S. Aurelian²¹ – intrigile „Oculței”²² și ascensiunea fraților Brătianu. Sunt prezentate și manevrele sale, lipsite de succes, de altfel, de a utiliza problema românilor transilvăneni pentru răsturnarea conservatorilor și încercările sale ulterioare de a se reabilita, prin distanțarea de fostele cercuri radicale pe care le frecventase. De altfel, agitațiile naționaliste ale lui D. A. Sturdza sunt urmărite, în general, cu multă degajare și ironie, chiar de diplomații germani, siguri de opțiunile ferm pro-germane ale omului politic român. Însă imaginea lui D. A. Sturdza nu este nici pe departe a unui incapabil, ci, mai degrabă, a unui supraviețuitor politic. Toate încercările liberalilor

¹⁷ *Ibidem*, Rola nr. 119, C. 385 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 9 iulie 1888.

¹⁸ *Ibidem*, Rola nr. 120, C. 201 – raportul lui von Leyden către cancelarul Caprivi, 22 septembrie 1894.

¹⁹ *Ibidem*, C. 272 – raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 16 aprilie 1895.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, C. 416-417 – raportul lui von Bray către cancelarul Hohenlohe, 23 septembrie 1898.

²² Aceasta era porecla dată de N. Fleva cunoscutului grup liberal, format inițial din Eugen Carada, Gogu Cantacuzino și Pache Protopopescu, care exercita, de fapt, adevărata conducere în PNL după moartea celor doi frați Brătianu (Ion și Dimitrie) și care a sprijinit ascensiunea în PNL a tinerilor Brătieni (mai ales Ionel și Vintilă Brătianu), din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului al XIX-lea.

de a-l înlocui au dat greș și, în plus, calitățile pe care le va dovedi în administrarea finanțelor publice îi vor aduce aprecierea unanimă în cercurile conducătoare de la Berlin.

Spre finalul carierei sale politice, diplomații germani încep să-l aprecieze foarte mult pe atât de ironizatul D. A. Sturdza, din primii ani ai acestuia la conducerea partidului liberal, vechiul „homme sans succès”. Motivul acestei schimbări de opinie îl constituia ascensiunea unui nou curent naționalist în P.N.L. „Actualul ministru de Interne [Ion I. C. Brătianu] trece drept <<omul viitorului>> pentru liberali, însă dl. Sturdza nu vrea de loc să-i încredințeze de pe acum conducerea partidului. Nu putem decât să-i dorim acestui domn bătrân și respectabil să rămână încă multă vreme la conducerea liberalilor. Asta pentru că dl. Sturdza nutrește cele mai prietenești sentimente pentru străinii din țară, care au investit capitaluri mari în România și mai ales pentru noi, sentimente pe care și le-a dovedit adesea, cu multă plăcere²³”. Erau aprecieri care veneau prea târziu, atât pentru Sturdza, cât și pentru germanii interesați, conducătorul liberalilor fiind nevoit să cedeze, în cele din urmă, locul mai tinerilor săi concurenți.

P. P. Carp

Acesta este, fără îndoială, personajul politic cel mai agreat de diplomații germani, dintre toți cei care se afirmaseră pe scena politică românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Cele mai ample referiri la personalitatea lui P. P. Carp se întâlnesc în rapoartele germane ce comentează tulburările apărute în Parlamentul român cu prilejul votării Legii minelor, creație a lui P. P. Carp, pe atunci (1895) ministru al Domeniilor. Cu acest prilej se acorda o apreciere deosebită activității pe care ministrul român a desfășurat-o în postul pe care-l ocupa pe atunci în Guvernul Catargiu: „Legea silvică, grija ce se manifestă pentru dezvoltarea Dobrogei, constituirea de ferme – model aparținând Statului, sprijinul acordat zootehniei românești, răspândirea de cunoștințe practice în rândul țăranilor, toate acestea sunt rezultatele activității acestui om [...] Pădurile sale sunt un adevărat model în regiune, crește cu succes cai dintr-o rasă românească aproape în întregime degenerată, dar care, odată, era reprezentată de cai mici cu niște calități excepționale, a plantat pomi fructiferi cu grijă selecționați și caută să sprijine industria de prelucrare a laptelui, asta pe când, într-o țară agrară precum România, te vezi de multe ori nevoit să cumperi chiar și unt din străinătate²⁴”.

Aceste aprecieri ale diplomaților germani la adresa politicianului junimist român se datorau, în bună măsură, și faptului că Legea minelor din 1895 era foarte bine văzută în Germania, pentru facilitățile pe care le acorda investitorilor străini, precum și atitudinii net pro-germane a lui P. P. Carp, atitudine pe care acesta nu și-o

²³ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RDG), Rola nr. 83, C. 427 – raportul lui Verdy către cancelarul von Bülow, 3 decembrie 1907.

²⁴ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 30, K. 195025 – raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 15 ianuarie 1895.

va dezminți niciodată²⁵. Cu toate acestea, diplomații germani nu uitau să arate și reversul medaliei în cazul lui Carp, și anume vanitatea și încăpățânarea ce l-ar fi caracterizat: „Carp este însă aproape singurul reformator în această direcție din România și are de înfruntat prea multe împotriviri. Chiar și aliații săi politici se tem că s-ar grăbi prea mult. El este privit ca fiind prea încăpățânat și lipsit de considerație, povestindu-se și un fapt caracteristic pentru firea sa, întâmplat în timpul unei ședințe a Camerei. Astfel, atunci când, în Cameră, cineva l-a numit ironic pe Carp «Bismarck al României», acesta a răspuns, bătându-se cu pumnul în piept: «Asta și sunt»²⁶”.

O caracterizare succintă a lui P. P. Carp a fost realizată, în 1903, de legatul Kiderlen, cel care l-a susținut foarte mult pe omul politic român atunci când acesta se confrunța cu greutăți în a se menține în fruntea Guvernului, în 1900: „Felul său de a fi oarecum grosolan, și înclinația sa de a se arunca cu capul înainte, l-au lipsit de orice susținători în afară de apropiații săi. În afară de asta, dl. Carp este mai degrabă un om intuitiv, care are, nu de puține ori, idei geniale, și mai puțin un om obișnuit cu munca de amănunt. De aceea i s-a întâmplat ca, la proiectele de legi pe care le-a elaborat, să aibă scăpări destul de însemnate, ceea ce a avut darul de a-l enerva pe un om atât de punctual și conștiincios cum este Regele Carol”²⁷.

Treptat, legatul german, care se dovedise a fi cel mai perseverent susținător al său, se îndepărtează de Carp, tocmai din cauza defectelor mai sus enumerate ale acestuia. În plus, P. P. Carp înaintase prea mult în vârstă pentru a se spera că va mai putea vreodată constitui un Guvern sub conducerea lui – cel puțin așa credea legatul Germaniei în 1903²⁸. Diplomatul german îl considera în continuare pe Carp ca fiind singurul care căutase cu adevărat să rezolve problema agrară din România, însă, datorită „brutalității și încăpățânării sale a pierdut ocazia de a constitui un adevărat Guvern reformist în această direcție”²⁹. De aceea, Kiderlen Wächter, viitor secretar de Stat la Ministerul de Externe german, încetează să-și mai pună speranțele în P. P. Carp, pe care nu-l mai consideră un „om al viitorului”, cum îl considera pe un alt politician conservator.

²⁵ Cât de bună era imaginea lui P. P. Carp în Austro-Ungaria și Germania o arată și articolul apărut în vara lui 1900 în ziarul vienez *Neue freie Presse*, cu ocazia numirii lui P. P. Carp în funcția de prim-ministru al României: „Vorbește foarte bine germana, cu un accent puțin hanovrian. Dar nu numai limba o vorbește, sufletul său este de asemenea cu totul german. Dacă e un om în România care să dorească ardent să apropie țara guvernată de Hohenzollern de Germania, atât din punct de vedere politic, cât și intelectual, acesta e mai ales dl. Carp”, scria atunci ziarul austriac. Mai mult decât atât, împăratul Wilhelm al II-lea îi căuta atunci societatea pentru „spiritul său avansat”, iar contele von Bülow îl considera „între amicii săi” – susținea *Neue Freie Presse* (apud Ion Bulei, *Introducere*, la vol. P. P. Carp, *Discursuri parlamentare*, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, București, 2000, p. XLIV).

²⁶ DANIC, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 30, K. 195026 – raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 15 ianuarie 1895; în text „Bin ich auch”.

²⁷ *Ibidem*, K. 195087 – raportul lui Kiderlen Wächter către cancelarul von Bülow, 30 mai 1903.

²⁸ *Ibidem*, K. 194086 – de fapt, nici n-a avut dreptate, Carp constituind un Guvern conservator, sub conducerea sa, însă abia după ce Kiderlen Wächter a plecat, în 1910, din România.

²⁹ *Ibidem*, K. 195237 – raportul lui Kiderlen Wächter către cancelarul von Bülow, 25 martie 1907.

Mult mai târziu, în 1917, conducătorii germani îl redescoperă pe Carp, pe care-l consideră „un mare patriot” și singura șansă de salvare a României din acel moment³⁰. Erau însă aprecieri nesincere, interesate, care nu-l onorau cu nimic pe politicianul ieșit din rândurile „Junimii”, aflat acum într-o postură prea puțin reprezentativă pentru activitatea politică desfășurată într-o viață întregă.

Tache Ionescu

Aprecierile referitoare la personalitatea acestuia cunosc o evoluție relativ contradictorie în rapoartele diplomaților germani de-a lungul timpului. Referirile care-l privesc direct sunt destul de puțin numeroase, lucru firesc dacă se are în vedere faptul că acesta a ajuns un om politic de primă importanță în România abia după anul 1900.

Primele încercări de caracterizare a lui Tache Ionescu care apar în documentele germane sunt datorate aceluiași legat german amintit mai sus, Kiderlen Wächter, și ele nu sunt deloc favorabile omului politic conservator, care era considerat, în martie 1900, un „arivist fără scrupule³¹”. Aprecieri asemănătoare erau formulate în vara aceluiași an, cu prilejul formării cabinetului Carp: „Este semnificativ pentru politica românească faptul că actualul lider al clicii ultraconservatoare este fiul unui evreu din Ploiești, negustor de îmbrăcăminte falimentar și fost politician liberal – radical care abia de câteva luni poate să spună despre sine: «Je sais maintenant que je resterais conservateur»³².

Aceste observații dure referitoare la Tache Ionescu, ajuns conducătorul spiritual al vechilor conservatori în 1900³³, după cum îl considera legatul german de atunci, sunt datorate unei ostilități pronunțate ce exista în rândul factorilor de decizie din Germania pentru omul politic român. Această supoziție se confirmă, dacă ne gândim la cuvintele din 1904 ale cancelarului german von Bülow, care se referea la „lipsa de scrupule și pericolozitatea” unui Tache Ionescu³⁴.

Această atitudine a diplomaților germani față de Tache Ionescu se va schimba mai ales după 1907, datorită atitudinii acestuia în timpul răscoalei țărănești, care a părut legatului Kiderlen mai rațională decât a tuturor tovarășilor săi de partid de atunci³⁵. Așa se face că Tache Ionescu va ajunge să fie considerat „der Mann der Zukunft” în opinia d-lui Kiderlen, ajuns secretar de Stat la Externe, acesta din urmă susținându-l pe Tache Ionescu în 1912 împotriva cabinetului condus de P. P. Carp, de

³⁰ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 75, C. 198 – extrase din lucrarea lui Hermann Kienzl, *Descompunerea României*.

³¹ *Ibidem*, Rola nr. 120, C. 447 – raportul lui Kiderlen către cancelarul Hohenlohe, 8 martie 1900.

³² *Ibidem*, C. 454 – raportul lui Kiderlen către cancelarul Hohenlohe, 21 iulie 1900.

³³ *Ibidem*, C. 453.

³⁴ *Ibidem*, fond Casa Regală, dosar 1/1904, f. 1, scrisoare a lui Al. Beldiman, legatul român la Berlin, către un prieten, din 17/30 dec.1904; colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 120, C. 447 – raportul lui Kiderlen Wächter către cancelarul Hohenlohe, 8 martie 1900.

³⁵ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 30, K. 195211-195215 – vezi raportul din 24 martie 1907 al lui Kiderlen către cancelarul von Bülow.

tență clar germanofilă, spre stupoarea legatului german în România de atunci, dr. Rosen³⁶.

Nicolae Filipescu

Referitor la personalitatea acestuia există date relativ puțin numeroase în documentele germane din această perioadă. În orice caz, simpatia germanilor pentru acest personaj nu este foarte mare, dacă avem în vedere poziția radicală pe care a adoptat-o față de problema românilor din Transilvania. Fiind unul dintre conservatorii care nu s-au ferit să atace măsurile adoptate de Guvernul maghiar contra românilor transilvăneni în 1894, el își atrăsese aprecierea clasei politice românești, aceasta datorită „înfumurării extraordinare a clasei politice de aici care nu face niciodată corelație între aspirațiile și posibilitățile sale” – în opinia legatului Germaniei în România³⁷. Mai atrăsese atenția Nicolae Filipescu diplomaților germani și prin antisemitismul său declarat, el propagându-și ideile de acest tip prin intermediul ziarului *Epoca*, de orientare conservatoare – articolele sale fiind la originea conflictului izbucnit între Nicolae Filipescu și G. Em. Lahovary, redactor șef la *L'Indépendance Roumaine*. În urma duelului dintre cei doi, G. Em. Lahovary a fost ucis³⁸. Iată deci destule elemente care au consolidat faima lui Nicolae Filipescu în saloanele bucureștene și în viața politică românească a vremii.

Singura apreciere a meritelor reale ale acestui om politic român aparține legatului german în România din 1894, contele von Leyden: „Domnul Filipescu este un om, care poate juca un rol important în viața politică a României pe viitor. Aroganța, caracteristică tuturor celor ce vor să ocupe fotoliul de ministru în România, o posedă în cel mai înalt grad, curajul personal și l-a dovedit luptând în mai multe dueluri, are o elocvență puțin obișnuită și, atâta vreme cât va rămâne primar al Capitalei, liberalii nu vor avea nici-un succes la alegeri contra lui. În funcția sa de primar a desfășurat o activitate asemănătoare cu cea a lui Hanssemann: a deschis noi bulevarde, a menținut curățenia străzilor mai bine decât predecesorii săi și, datorită lui, orașul a devenit un loc mai sigur – așa că activitatea sa stârnește o admirație binemeritată³⁹”.

Ionel Brătianu

Cel ce va fi succesorul lui D. A. Sturdza la conducerea Partidului Național Liberal, fiul unei personalități politice ilustre a României – Ion C. Brătianu, Ionel Brătianu s-a afirmat în viața politică a României relativ târziu, el intrând în atenția diplomaților germani doar din anul în care a preluat prima sa funcție de mare responsabilitate – aceea de ministru de Interne pe timpul revoltei țărănești din 1907.

³⁶ *Ibidem*, fond Casa Regală, dosar 91/1913, f. 6, extrase din lucrarea *Peregrinări diplomatice*, publicată de dr. Rosen în 1913.

³⁷ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 120, C. 237 – raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 27 decembrie 1894.

³⁸ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 30, K. 195042-195045 – vezi raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 14 decembrie 1897.

³⁹ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 120, C. 237-238 – raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 27 decembrie 1894.

În acel moment, el era deja un om politic format, însă, din păcate, documentele germane studiate nu cuprind informații despre acesta decât începând cu anul 1907.

Primele observații legate de Ion I. C. Brătianu ale diplomaților germani datează chiar din momentul în care acesta preluase postul de ministru de Interne, în urma plecării precedentului Guvern conservator. Despre tânărul conducător liberal, legatul german, Kiderlen Wächter, spunea că putea fi foarte util în noul său post, care îi fusese încredințat datorită manevrelor „Ocultei” liberale. În opinia diplomatului german, acesta era un post de încercare a capacităților lui Ionel Brătianu, care era văzut atât de membrii „Ocultei”, cât și de D. A. Sturdza ca viitorul șef al Partidului liberalilor, cel din urmă încredințându-i tânărului Brătianu cele mai complicate probleme ale guvernării încă de la prima intrare a sa în Guvernul liberal, în 1904⁴⁰.

„Rămâne de văzut dacă va confirma speranțele puse în el, dat fiind faptul că este un om inteligent, abil și foarte atent, dar cu o fire moale, fiindu-i greu să se decidă să ia măsuri foarte energice”⁴¹.

O dată trecută cu bine proba reprezentată de înăbușirea răscoalei, Ionel Brătianu se simte îndreptățit să emită pretenții fățișe la șefia guvernului și a liberalilor, dezvăluindu-și, în același timp, și propriile idei politice și economice, care au reușit să stârnească multă îngrijorare în rândurile investitorilor și diplomaților germani. Noul lider liberal, a cărui intrare în Guvern fusese salută de legatul german, se dovedea a fi o primejdie nebănuită până atunci pentru interesele germane în România. Aceasta a dus repede la apariția unei ostilități profunde a germanilor față de frații Brătianu și interesele reprezentate de aceștia: „Dacă fratele lui Vintilă, ministrul de Interne [Ion I. C. Brătianu] poate fi considerat deja șovinist, Vintilă este încă și mai rău decât el. Păcat însă că ultimul exercită o mare influență asupra ministrului, și acest zvon este cu atât mai credibil cu cât Vintilă este cel mai harnic dintre frați, iar fratele său, pentru un om de stat, nu are o prea mare înclinație spre muncă”⁴².

Rămâna de văzut în ce măsură viitorul avea să confirme cele mai negre presimțiri ale diplomaților germani în legătură cu noua generație de oameni politici români.

Casa Regală

Imaginea Casei Regale a României (după 1881), precum și poziția Dinastiei conducătoare în viața politică și societatea românească au reprezentat întotdeauna obiectul unui interes deosebit din partea diplomaților germani. Acest interes pe care reprezentanții Germaniei în România îl au față de Dinastie se datorează, cum era și firesc, faptului că familia conducătoare, de Hohenzollern-Sigmaringen, reprezenta o

⁴⁰ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 30, K. 195214 – raportul lui Kiderlen Wächter către cancelarul von Bülow, 24 martie 1907. Cel mai probabil, însă, D. A. Sturdza dorea nu atât să sprijine ascensiunea tânărului Brătianu încredințându-i cele mai dificile probleme ale guvernării, cât să asiste la un eșec al acestuia, care l-ar fi ajutat să scape de un rival la conducerea partidului și a guvernului.

⁴¹ *Ibidem*, K. 195215.

⁴² *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RDG), Rola nr. 83, C. 247 – raportul lui Verdy către cancelarul von Bülow, 3 decembrie 1907.

ramură a familiei imperiale a Germaniei. Aceasta este, în parte, originea respectului deosebit pe care-l arată Regelui Carol I (față de ceilalți membri ai familiei regale atitudinea germanilor este oarecum diferită), precum și a imaginii destul de subiective oferite de diplomații germani asupra personalității Regelui, care este văzut ca un element dominant al scenei politice interne, principalul factor de decizie din România. Această percepție a reprezentat un motiv în plus pentru reprezentanții Germaniei la București de a acorda o deosebită atenție Regelui român de-a lungul întregii durate a misiunii lor în România, atenție la care acesta a răspuns manifestând multă bunăvoință față de diplomați germani, ce au obținut astfel un mijloc de a influența, în mod indirect, viața politică din România.

Regele Carol I

Importanța pe care a avut-o persoana Regelui Carol I pentru diplomații germani acreditați în România, dar și pentru oficialitățile de la Berlin este atestată și prin cuvintele contelui von Bülow care, în 1889, în calitatea deținută de reprezentant al intereselor germane la București, declara: „Nu trebuie, cred, să mai adaug, că eu am considerat întotdeauna sarcina mea cea mai importantă să fac tot ce-mi stă în puteri pentru menținerea și întărirea poziției pe care o deține Maiestatea Sa, Regele Carol”⁴³.

Se confirmă, deci, ideea că una din misiunile principale pe care o aveau diplomații germani din România era sprijinirea Regelui Carol și a Dinastiei, fapt ce atestă importanța acordată la Berlin prezenței familiei de Hohenzollern pe tronul României. Devine astfel justificată atenția pe care reprezentanții Germaniei au acordat-o, în rapoartele lor, prezentării personalității Regelui Carol, relațiilor sale cu ceilalți membri ai familiei regale și cu alți suverani europeni, precum și poziției suveranului român în societatea și viața politică românească.

În ceea ce privește personalitatea Regelui Carol sau, mai bine zis, imaginea pe care o redau asupra acesteia documentele germane din perioada 1878-1908, ea este reconstituită atât pe baza observațiilor diplomaților germani, bazate pe contactele personale avute de aceștia cu Regele român, cât și pe baza unora provenite de la terțe persoane și preluate de reprezentanții Germaniei la București. Acesta este și cazul observațiilor făcute de principesa de Coburg, care, în 1891 se plângea contelui von Bülow: „Regele este foarte încăpățânat în privința problemelor de familie, este «trop plin de lui-même», prea preocupat de problemele politice, prea prudent și calculat, prea constituțional, prea fricos în relațiile cu românii și, mai presus de toate, prea românizat”⁴⁴.

Diplomații germani au însă propriile lor opinii în această privință. Ceea ce au scos aceștia în evidență a fost firea închisă, rece, a Regelui, care căuta să evite, în general, orice contact cu mulțimea, având oroare de populism, în ciuda sfaturilor

⁴³ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 521 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 14 aprilie 1889.

⁴⁴ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 26, K.160841 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 24 noiembrie 1893.

contrare ce îi veneau din Germania⁴⁵. Cu toate acestea, nu era vorba, în acest caz, de un simplu dispreț față de mase, pentru că Regele era chiar încântat atunci când acestea își arătau afecțiunea față de el: „Când l-am întrebat dacă nu se gândește la faptul că țăranul român s-ar putea bucura foarte mult să-l zărească măcar o dată pe Regele său, acesta mi-a descris, cu o plăcere vizibilă, entuziasmul cu care a fost primit de către soldații proveniți din satele din jurul Bucureștiului cu ocazia unei inspecții pe care a efectuat-o la o unitate militară din oraș. El le-a vorbit mult țăranilor și aceștia l-au întrebat când li se va da pământ, pentru care, de altfel, se și răsculară cu 2 luni în urmă [martie 1888]. Țăranii și-au expus, în modul cel mai loial posibil și cu mult calm problemele și grijile lor. Totul a decurs foarte bine și el ar dori ca, de acum încolo, să-i întâlnească mai des pe țărani, pentru că a înțeles că acest lucru s-ar putea dovedi extrem de util”⁴⁶.

Această intenție nu va fi materializată de către Rege, care, în opinia diplomaților germani, rămâne izolat și necunoscut în România. În plus, aceștia sesizau și un anumit elitism în concepțiile Regelui, ce-i aprecia excesiv pe boierii români, spre iritarea contelui von Bülow și a succesorilor acestuia, care nu i-au simpatizat niciodată pe așa-ziii aristocrați ai României. Acest atașament al lui Carol față de boierii români era atribuit vanității Regelui, care voia să adune în jurul tronului pe reprezentanții aristocrației locale pentru a da Curții sale un aspect distins în ochii celorlalți suverani din Balcani⁴⁷. Tot o mărturie a orgoliului regal pot fi considerate și cuvintele adresate legatului Germaniei în 1894, contele von Leyden, în cadrul unei discuții reproduse de acesta: „Regele spunea că el nu dorește absolut deloc să vadă România băgată în aceeași oală cu Serbia, Bulgaria și alte state din Balcani, pentru că el, personal, ca un membru al familiei Hohenzollern, are cu totul alte așteptări decât un membru al familiei Obrenovici sau Karagheorghevi”⁴⁸. Este posibil ca, la originea acestei atitudini a Regelui Carol, să se fi aflat și strânsele legături pe care le stabilise cu familia imperială germană, asupra cărora voi mai reveni.

Trecerea anilor l-ar fi marcat și pe suveranul român, în opinia legatului von Bülow, care, în 1891 remarcă o slăbire a voinței Regelui, ce începuse să se manifeste sovăitor și „cu timiditate”, atât în problemele de politică internă și externă ale

⁴⁵ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 365 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 31 mai 1888.

⁴⁶ *Ibidem*, trebuie atrasă atenția asupra faptului că purtau discuții cu Regele Carol și făceau observații de natură personală asupra acestuia numai diplomații germani de rang înalt, în speță legații, nu și cei de grade inferioare, cu foarte rare excepții (aceștia din urmă nici nu beneficiau, în general, de contacte personale cu Regele). De altfel, discuțiile personale între legații germani și Rege sunt atestate doar odată cu venirea contelui von Bülow, care a beneficiat de un tratament special, dată fiind funcția înaltă pe care o deținuse acesta din urmă înainte de venirea sa în România (a fost secretar de Stat în Ministerul de Externe german), acest tratament extinzându-se ulterior și asupra succesorilor în post ai contelui.

⁴⁷ *Ibidem*, C. 366.

⁴⁸ *Ibidem*, Rola nr. 120, C. 226, – raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 2 decembrie 1894.

României, cât și în cele ce priveau familia regală⁴⁹. Însă, totodată, această scurgere a anilor de domnie nu putea să nu ducă la o consolidare a legăturilor pe care Regele Carol le stabilise cu România, acum posibilitatea părăsirii tronului de către Rege părănd diplomaților germani aproape imposibilă: „Regina mi-a declarat de multe ori, în ultima vreme, că, dacă românii îi vor mai face mult timp Regelui viața amară, acesta s-ar putea gândi să abdice. Însă, cu toate că influența pe care o exercită Regina asupra Regelui este considerabilă, cred că este mai mult decât improbabil ca Regele să părăsească de bunăvoie această țară, de care îl leagă 23 de ani de obișnuință, nevoia de a avea o anumită îndeletnicire, un oarece amor propriu și bineînțeles, însemnate interese materiale”⁵⁰.

Dincolo de aceste aprecieri cinice ale diplomatului german, cuvintele pe care Regele Carol i le adresa legatului von Bülow în 1893 redau o altă imagine a suveranului român, care părea că se dedicase în mod sincer sarcinii sale de conducător al României independente: „Mă rog Domnului să mă țină încă atâția ani sănătos și în putere cât îmi trebuie pentru a-mi îndeplini misiunea căreia m-am dăruit cu tot sufletul”⁵¹.

Cât de bine părea să fi reușit Regele Carol să-și îndeplinească această misiune o arată și admirația pe care o exprima, în 1904, Kaiserul Wilhelm al II-lea pentru succesul înregistrat de Carol de-a lungul domniei sale. Cancelarul german von Bülow îi declara lui Al. Beldiman că, „în calitatea sa de membru al familiei Hohenzollern, Kaiserul este foarte mândru de o atât de plină de succes construcție statală reușită de un Hohenzollern în România”⁵².

În ceea ce privește relațiile stabilite între Regele Carol și ceilalți membri ai familiei regale, precum și cu alți suverani europeni, informațiile existente în documentele germane sunt extrem de numeroase, ele referindu-se, în primul rând, la raporturile stabilite între Carol și Regina Elisabeta.

Relațiile dintre Regele Carol și soția sa nu au fost întotdeauna dintre cele mai armonioase. Regina Elisabeta se descria pe sine ca pe o „victimă a politicii progermane” a soțului său⁵³. Această imagine a Reginei Elisabeta este cea care apare și în presa franceză a vremii, în timpul scandalului legat de persoana Elenei Văcărescu, fosta domnișoară de companie a Reginei, care dorea să se căsătorească cu principele Ferdinand. Urmările acestui scandal au fost destul de neplăcute pentru membrii familiei regale, mai ales pentru Regina Elisabeta, ținută departe de țară timp de 3 ani. Cert este faptul că tensiunile existente în cadrul familie regale o determinau pe o ziaristă franceză să scrie, în 1892, în cadrul revistei *Nouvelle Revue*:

⁴⁹ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 26, K. 160782 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 2 noiembrie 1891.

⁵⁰ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 539 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 25 aprilie 1889.

⁵¹ *Ibidem*, Rola nr. 120, C. 72 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 17 decembrie 1892.

⁵² *Ibidem*, fond Casa Regală, dosar 4/1904, f. 7 – raport al legatului român la Berlin, Al. Beldiman, către Regele Carol, 4/17 februarie 1904.

⁵³ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 26, K. 160805 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 6 mai 1892.

„Dacă i s-ar întâmpla ceva Reginei Elisabeta, aş spune că ea a fost sacrificată pentru câteva cuvinte scrise contra Triplei Alianțe cu ocazia reînnoirii tratatului”⁵⁴.

Cu toate acestea, potrivit legatului von Bülow, evenimentele legate de logodna prințului Ferdinand și opiniile antigermane exprimate de Regină nu schimbaseră sentimentele Regelui Carol pentru soția sa, cele afirmate în presa franceză fiind, în opinia diplomatului german, neadevărate: „Regele este acum, la fel ca și înainte, animat de o puternică dragoste pentru soția sa; îmi vorbește încontinuu de Maiestatea Sa Regina și de «soarta grea» a acesteia, folosind cuvinte tandre și pline de sensibilitate. Aveam însă impresia că Regele este acum mai puțin influențat de ideile și dorințele Reginei decât era înainte. Asta se datorează vizitei pe care a întreprins-o Regele în Germania, ocazie cu care a putut petrece mai mult timp cu rudele sale și, pe de altă parte, lipsei de înțelegere a Reginei”⁵⁵.

Influența pe care o exercita Regina asupra Regelui Carol era însă foarte puternică, în opinia diplomaților germani, cu toate încercările lui Carol de a dezminți aceasta. Astfel, în mod oficial, Reginei i se interzisese să se amestece în problemele politice⁵⁶, ceea ce ar însemna că aceasta n-ar fi avut nici-o înrâurire asupra deciziilor politice ale Regelui, care rămânea singurul răspunzător pentru hotărârile sale. Realitatea era însă puțin diferită, după cum credeau și reprezentanții Germaniei și oamenii politici din țară: „Nici un reproș nu este mai dur pentru Rege, decât să i se spună că s-ar afla sub influența soției sale. De aceea, el repetă cu orice ocazie că ar fi o calomnie când se spune că Regina s-ar preocupa de politică. Însă brătienii și junimiștii mi-au confirmat că această influență a Reginei ar fi incontestabilă și că aceasta ar fi cea care ar fi dus, mai nou la sprijinirea conservatorilor de către Rege”⁵⁷.

La deteriorarea relațiilor din cadrul familiei regale au contribuit și diplomații germani, care au manifestat încontinuu o mare ostilitate față de persoana Reginei.

În privința relațiilor Regelui cu principele moștenitor, Ferdinand, lăsând la o parte episodul Elena Văcărescu, asupra căruia voi reveni, acestea erau, în general, destul de bune, dacă nu avem în vedere disconfortul provocat principelui de dorința Regelui de a-l supraveghea permanent și de a-l pregăti pentru viitoarea domnie. Acest fapt este remarcat și de legatul Germaniei, contele von Bülow, în 1889, care amintea într-un raport al său de permanenta proastă dispoziție a principelui Ferdinand, care, la Sinaia aflându-se, nu putea să-l părăsească niciodată pe Regele Carol: acesta din urmă îi vorbea dimineața despre politica românească, la prânz îl lua la plimbare prin împrejurimile castelului, iar ziua se termina pentru prințul moștenitor cu obligatoria partidă de biliard jucată cu unchiul său⁵⁸.

⁵⁴ *Ibidem*, K. 160803 – articolul în cauză făcea parte dintr-un ciclu intitulat *Lettres sur la politique extérieure* aparținând doamnei Edmond Adam, care era mai mult decât o ziaristă, fiind amestecată în scandalul izbucnit în cadrul familiei regale din România – vezi *ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, K. 160790, raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 3 noiembrie 1891.

⁵⁶ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 322 – raportul lui von Busch către cancelarul Bismarck, 8 aprilie 1888.

⁵⁷ *Ibidem*, C. 562 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 1 iunie 1889.

⁵⁸ *Ibidem*, C. 582 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 6 octombrie 1889.

Toate acestea se datorau, desigur, sentimentului răspunderii pe care Regele îl avea pentru viitorul țării pe care o conducea și al dinastiei pe care o întemeiase. Dorința Regelui de a se ocupa cât mai temeinic de pregătirea succesorului său, pentru ale cărui fapte se simțea răspunzător, este exprimată de el însuși în fața legatului german, von Bülow, în noiembrie 1893, când intenționa chiar să-i încredințeze regența principelui Ferdinand, pentru scurt timp, numai pentru a încerca aptitudinile pe care acesta le avea ca viitor conducător al Statului: „Îi voi încredința, cu titlu de probă, regența pentru 6 luni, ca să-și poată face o idee asupra greutăților și seriozității îndatoririlor pe care le va avea când va fi Rege; dacă va face greșeli acum, aș putea să le îndrept eu ulterior, ceea ce nu voi putea face după moartea mea. Dacă atunci când va fi Rege nu va lua deciziile corecte, ar putea să distrugă în 7 luni ceea ce eu am clădit în 27 de ani”⁵⁹.

Cât despre relațiile pe care Regele le întreținea cu alți suverani europeni, cele care au fost avute cel mai mult în vedere de diplomații germani au fost relațiile dintre Carol și Kaiserul Wilhelm al II-lea. Aceste legături între cei doi suverani, ce făceau parte din aceeași familie conducătoare, par a fi fost foarte strânse, asta și datorită inițiativei Kaiserului, care, după urcarea sa pe tronul Germaniei, în 1888, caută să dea o mai mare importanță României și suveranului său. Strângerea legăturilor între cei doi monarhi este demonstrată și de primirea călduroasă ce i s-a făcut suveranului român cu ocazia vizitei sale în Germania, în toamna anului 1891, care l-a impresionat profund pe Regele Carol⁶⁰. Bucuria Regelui român pentru onorurile cu care a fost primit la Potsdam cu această ocazie, descrisă de legatul german, von Bülow, precum și efectul avut asupra lui de primirea fastuoasă ne dau o imagine a afecțiunii care îl mai lega încă pe Rege de țara sa de origine și dau o explicație a perseverenței cu care a urmărit, în politica sa externă, alianța României cu Germania, singura care, se pare, putea să împace profundul atașament ce-l mai resimțea pentru Germania și conducătorii săi cu cel care îl lega de țara ce-i oferise tronul. Chiar cuvintele Regelui român, pe care acesta le adresează legatului german, ne dau o imagine a acestui atașament ce-l lega pe suveranul român de cel german, Carol încredințându-l pe diplomatul german că împăratul Wilhelm „poate să conteze întotdeauna pe mine. Voi sta întotdeauna alături de el, atât în plan personal, cât și politic. Și dumneavoastră știți că un Hohenzollern își ține cuvântul dat, fie el un Hohenzollern șvab sau prusac”⁶¹.

Relațiile Regelui Carol cu ceilalți suverani europeni nu au fost însă nici pe departe atât de cordiale precum stabilite cu cel german. Încordării relațiilor româno-ruse, după 1878 i-a corespuns o deteriorare semnificativă a celor dintre conducătorii

⁵⁹ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 26, K. 160843 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 24 noiembrie 1893. Cuvintele Regelui arată nu numai seriozitatea cu care privea problemele guvernării – ceea ce era un fapt foarte laudabil, de altfel – ci și concepțiile pe care le avea asupra poziției Regelui în cadrul sistemului politic românesc. Marea responsabilitate pe care o resimțea pentru conducerea țării deriva, după cum lesne se poate observa, din faptul că monarhia, în România, era mai mult un regim personal al Regelui și mai puțin o monarhie limitată de prevederile constituționale. Regele se simțea responsabil pentru tot, pentru că el exercita adevărata conducere în România.

⁶⁰ *Ibidem*, K. 160779 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 2 noiembrie 1891.

⁶¹ *Ibidem*, K. 160796.

celor două state, situație ce se va menține neschimbată până la moartea țarului Alexandru al III-lea, în 1894, și urcarea pe tron a lui Nicolae al II-lea. Atunci, în 1894, principele Ferdinand a efectuat o vizită la St. Petersburg, prilej cu care, dată fiind primirea foarte bună de care acesta din urmă s-a bucurat, relațiile dintre cele două familii regale s-au îmbunătățit mult⁶². După întoarcerea în țară a principelui Ferdinand, Regele Carol, vorbind despre defunctul țar Alexandru al III-lea declara legatului german, von Leyden, că acesta „a fost un adevărat urs, care n-a știut niciodată să-și ascundă sentimentele”⁶³. O dovadă în acest sens o constituia și declarația fostului țar, făcută de față cu ministrul român la St. Petersburg, potrivit căreia „el, pentru suveranii străini din Peninsula Balcanică, ce nu au cum să înțeleagă caracterul poporului Lor, nu are nici-un fel de simpatie”⁶⁴. Legăturile personale dintre țarul Nicolae și Regele Carol se vor ameliora semnificativ și în urma vizitei oficiale a celui din urmă în Rusia, din 1898, relatată pe larg de diplomații germani, pentru că aceasta anunța un nou început în relațiile româno-ruse⁶⁵.

Cât despre relațiile personale dintre Regele Carol și suveranii statelor vecine, s-a văzut mai sus care era poziția de pe care Regele român înțelegea să trateze cu aceștia. În privința principelui Frederic de Saxa-Coburg, căruia i se oferise tronul Bulgariei în 1887, în urma unor îndelungate tulburări interne, Regele Carol, ce-l cunoștea bine pe acesta, își exprima temerea că nu se va dovedi la înălțimea sarcinii pe care voia să și-o asume⁶⁶. Așadar, raporturile stabilite în plan personal de Regele Carol cu suveranii statelor vecine nu puteau fi prea cordiale, dacă avem în vedere prejudecățile Regelui cu privire la capacitățile și rangul acestora.

O atenție specială au acordat diplomații germani determinării poziției ocupate de Rege în cadrul societății și vieții politice românești. Pe reprezentanții Germaniei în România, dar nu numai pe aceștia, i-a interesat influența avută de mediul românesc asupra personalității lui Carol, precum și modul în care suveranul român era perceput de societatea și oamenii politici din România, pentru ca astfel să-i poată identifica pe susținătorii și adversarii Regelui Carol.

Referitor la efectul pe care l-au avut realitățile românești asupra personalității Regelui Carol, legatul german von Bülow cita cuvintele legatului rus în România din 1890, Hitrowo: „Les Roumains avaient tort de ne pas roumaniser le Roi Charles, au lieu de se laisser hohenzollerniser par lui”⁶⁷.

Opiniile în această privință sunt contradictorii, pentru că, așa cum am văzut, principesa de Saxa-Coburg credea exact contrariul. Însă, în mod sigur, realitățile românești au avut o influență semnificativă cel puțin asupra stilului de guvernare al Regelui Carol, aducându-și o contribuție importantă la apariția practicilor autoritare

⁶² *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 120, C. 232 – raportul lui von Leyden către cancelarul Hohenlohe, 18 decembrie 1894.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, C. 233.

⁶⁵ Vezi *Ibidem*, C. 411-413 – raportul legatului german la Berna, von Rotenhan, către cancelarul Hohenlohe, 8 septembrie 1898.

⁶⁶ *Ibidem*, Rola nr. 119, C. 278 – raportul lui von Busch către cancelarul Bismarck, 12 august 1887.

⁶⁷ *Ibidem*, Rola nr. 120, C. 11 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 14 februarie 1890.

ale acestuia. Referitor la regimul politic instaurat de Regele Carol și influența acestuia asupra societății românești, legatul von Bülow scria, în 1888: „Regele conduce un regim prea personal. De aceea, țăranul este înclinat să-l facă răspunzător pentru toate, chiar și pentru recoltele proaste și pentru vremea rea. Ce i-ar trimite Cerul, supărare sau bucurie, omul obișnuit din România tot la Monarh se întoarce, și, deoarece necazurile acum atârnă mai greu în România, Regele va fi învinuit în acest fel de tot ce merge prost în țară”⁶⁸.

Însă nu regimul politic patronat de Regele Carol pare a fi marea problemă a acestuia, ci relațiile pe care Suveranul român înțeleșese să le stabilească cu diferitele grupuri sociale românești. Contele von Bülow era de părere, în 1888, că această politică a Regelui de a-și apropia pe reprezentanții vechii boierimi românești nu era de natură să-i aducă vreun avantaj suveranului român, ba chiar dimpotrivă, iar asta deoarece toți acești descendenți ai fostei aristocrații nu aveau nici un fel de atașament față de Regele străin⁶⁹. Regele Carol susținea că toți acești vechi boieri ar fi credincioși dinastiei, cu excepția unor boieri de neam moldoveni, care erau filoruși prin tradiție și ale căror opinii le respecta, așa „cum i-a respectat întotdeauna pe cei care nutresc cu adevărat niște convingeri”. Legatul german nu împărtășea nici pe departe acest respect, comparându-i pe nobilii români cu „iresponsabilii pani polonezi” de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, adăugând în final: „Vis-à-vis de această gașcă suspectă de înaltă trădare, Regele ar trebui să se sprijine tot pe țărani, să-i ocrotească pe aceștia împotriva abuzurilor boierilor și, în suportul pe care aceștia îl vor oferi să-și caute mărirea și puterea. Pe această cale, ca Rege al soldaților și țăranilor va putea întări instituția monarhică, ce ar ajunge astfel «tare ca stânca de granit»”⁷⁰.

Pateticul îndemn al diplomatului german va găsi prea puțină înțelegere din partea Regelui, astfel că, un an mai târziu, contele von Bülow constata: „Țăranii nu-l cunosc pe Rege deloc, pentru că ne-a nesocotit avertismentele pe care i le-am dat neîntrerupt, de a se apropia mai mult de aceștia. Mă tem că, în eventualitatea căderii dinastiei, țărănimea ar primi acest fapt cu indiferență, ba chiar, pe ici pe colo, mai ales în Moldova, cu multă mulțumire. Singurul sprijin serios, pe care Regele l-ar putea primi în eventualitatea unui complot împotriva sa, ar veni din partea armatei. Fără participarea armatei sau, cel puțin, a unei părți a acesteia, șansele lui Carol de a reveni pe tron sunt foarte scăzute [...]. Armata, în marea sa majoritate, nu este nici cu adevărat credincioasă Regelui, dar nici nu ar vrea o răsturnare a acestuia, cu excepția câtorva ofițeri superiori [...]. L-am atenționat pe Rege, cu diferite ocazii, că ar trebui să caute sursele puterii sale în rândul armatei. Regele mi-a promis, în repetate rânduri că se va apropia mai mult de corpul de ofițeri și de trupe, dar aceste promisiuni, ca atâtea altele, n-au fost respectate de Rege. Și pentru armată, Regele a rămas un străin, deși el a stat 23 de ani la conducerea ei [în 1889] și a condus-o la victorie”⁷¹.

⁶⁸ *Ibidem*, Rola nr. 119, C. 365 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 31 mai 1888.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*, C. 365-366.

⁷¹ *Ibidem*, C. 517-518 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 13 aprilie 1889.

Tabloul înfățișat mai sus de contele von Bülow pare chiar deprimant, însă nu se poate spune, dacă luăm în considerare imaginea prezentată de diplomații germani, că această situație ar fi suferit mari schimbări de-a lungul timpului. Legăturile Regelui cu restul societății românești (cu excepția clasei politice) rămân simbolice, Carol I fiind, în ochii țăranilor, în continuare „un străin”, generos câteodată, cum a fost, de exemplu, cu prilejul nunții sale de argint, în 1894, când suveranul român a acordat 200.000 de franci pentru constituirea unei case de ajutorare a țăranilor – un alt proiect ce făcea parte din tot mai stăruitoarea, dar și ineficienta campanie a conducătorilor români de sprijinire a țăranilor – îndemnându-i și pe ceilalți mari boieri să facă la fel⁷². Prea puțin se putea, într-adevăr, modifica situația țăranilor prin darul de nuntă al Regelui, așa că situația a rămas neschimbată. Cât de mare era înstrăinarea Regelui de problemele societății românești, se poate deduce și din observațiile legatului german în România, făcute de acesta cu ocazia primei vizite la Rege după revolta țăranilor din 1907: „Regele nu a părut atât de afectat de evenimentele petrecute, așa cum mă temeam. El se plângea, mai ales de pierderea de «prestigiu» care s-ar datora, în opinia Maiestății Sale, modului exagerat în care au fost prezentate evenimentele reale de «presa evreiască internațională».

În privința rezolvării problemelor țăranilor, Maiestatea Sa a părut mulțumită de micile paliative cuprinse în ultimul manifest liberal, la elaborarea căruia își adusese și el o contribuție importantă.

Apoi Maiestatea Sa mi-a spus: «Nepotul meu nu poate să domnească pe mai departe în acest mod. Trebuie să se revizuiască Constituția și, mai ales, trebuie limitată neapărat libertatea presei»⁷³.

Relațiile dintre Regele Carol I și forțele politice care acționau pe scena politică românească au constituit mereu un motiv serios de îngrijorare pentru diplomații germani, mai ales în primii ani de după Războiul de Independență, pentru că aceștia au nutrit mereu temerea că apariția unui conflict deschis între cele două părți ar fi putut avea drept consecință izgonirea Regelui de pe tronul României. Din acest motiv, reprezentanții Germaniei la București au fost mereu preocupați de numărul mare de adversari ai dinastiei din țară, care doreau alungarea suveranului român, considerat a fi „un instrument al intereselor germane și austriece” care ar urmări să trădeze țara⁷⁴. În aceste condiții, diplomații germani îl sfătuiau pe Rege – este cazul contelui von Bülow, singurul ce și-a permis să ofere în mod direct sfaturi Regelui – să sprijine mai ales partidele clar promonarhiste, cum era cazul liberalilor și junimiștilor în 1889, dar au fost șocați de atitudinea Regelui Carol, care, potrivit legatului german, ar fi răspuns: „«Este necesar să sari din trăsură, înainte ca aceasta să se prăbușească în prăpastie», uitând – comenta contele von Bülow – însă că, într-

⁷² *Ibidem*, Rola nr. 120, C. 218 – raportul însărcinatului cu afaceri german von Schlözer către cancelarul Hohenlohe, 21 noiembrie 1894.

⁷³ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 30, K. 195295 – raportul legatului Kiderlen Wächter către cancelarul von Bülow, 6 aprilie 1907.

⁷⁴ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 258 – raportul lui von Busch către cancelarul Bismarck, 16 aprilie 1887 – expresiile de mai sus reprezintă citate din celebrul articol *Omni periculos* al lui George Panu, pe larg comentat de diplomatul german în raportul mai sus amintit.

o țară unde susținători ai monarhiei întâlnești doar în mod excepțional, poate fi periculos să te joci cu șefii de partide până în ultima clipă”⁷⁵.

Momentul în care a fost numit Guvernul Catargiu – martie 1889 – a fost chiar unul de panică pentru diplomații germani, care vedeau deja partidul „panslaviștilor” triumfând pe toată linia în România. Referitor la situația Regelui de atunci, contele von Bülow, scria în aprilie 1889: „După ce Regele Carol a părăsit la ananghie toate partidele – mai întâi pe Albi, în 1876, apoi pe Roșii, anul trecut, acum și pe junimiști, a trebuit să accepte la guvernare o serie de politicieni între care abia dacă găsești vreunul, care să fie susținător al Regelui. Cu toate acestea, nu mă îndoiesc că junimiștii și brătieniștii, în eventualitatea unei lovituri de stat contra Monarhului, se vor ridica, în interesul apărării independenței țării, pentru a sprijini Dinastia [...] Este însă de gândit, dacă panslaviștii din București [...] nu-i vor aresta o dată cu Regele și pe conducătorii principalelor partide zise «naționale» și pe conducătorii lor și vor înăbuși astfel în fașă orice opoziție”⁷⁶.

Legatul german începe chiar să ia în serios posibilitatea ca Regele „să capituleze în fața panslaviștilor”, von Bülow considerând însă că „în interesul demnității sale și al apărării principiilor monarhice, ar fi mai bine pentru Regele Carol să cadă, dar onorabil, decât să sfârșească ajungând un vasal al rușilor «à la Stanislaus Poniatocki»”⁷⁷. Este invocată, astfel, din nou, soarta Poloniei, care plana „ca o umbră deasupra României”, după cum se exprima pe atunci un cunoscut ziar român de limbă franceză. Eventualitatea prăbușirii Regelui Carol, în opinia diplomatului german, „ar provoca aici o asemenea dezordine, încât această țară ar trebui scoasă din vedere în ce privește rolul ei la asigurarea echilibrului în zonă”⁷⁸.

Ostilitatea pe care o trezea în anumite cercuri din cadrul societății românești persoana Regelui Carol reiese și din articolul lui George Panu, apărut în ziarul *Lupta* după vizita în Germania a Regelui, din 1891, când, referindu-se la această vizită și la politica externă promovată de suveranul român, cunoscutul om politic român scria: „Nu există nici-o speranță ca Regele Carol să se decidă să abandoneze politica sa progermană. Carol urmează această politică nu în calitatea sa de Rege al României, ci ca ofițer prusac, ca german de sânge, ca o rudă a împăratului [...] Regele Carol n-are nimic dintr-un Rege al României; el este, din cap până în picioare, un colonizator prusac, refractar la orice încercare de românizare. Acest om urmează politica sa progermană nu numai când este compatibilă, până la un punct, cu situația din Europa, ci este în stare să o susțină chiar văzând cum țara, pe care o conduce de 25 de ani, se afundă în cele mai mari nenorociri [...] Vizita Regelui la Berlin constituie un act de înaltă trădare față de națiune și, dacă ar fi existat o opinie publică în țară, ar fi trebuit să-l primim pe suveran, la întoarcere, cu huiduieli și proteste”⁷⁹.

⁷⁵ *Ibidem*, C. 436 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 6 noiembrie 1888.

⁷⁶ *Ibidem*, C. 516 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 13 aprilie 1889.

⁷⁷ *Ibidem*, C. 521 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 14 aprilie 1889.

⁷⁸ *Ibidem*, C. 522.

⁷⁹ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 26, K. 160798-160799 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 2 noiembrie 1891. Am citat acest articol al lui George Panu pentru a reda imaginea pe care și-o făceau germanii cu privire la tonul presei românești față de Rege, deși articolul lui Panu și

Îngrijorările germanilor erau însă nefondate. Regele Carol îi cunoștea pe politicienii români mai bine decât diplomații străini, așa că schimbările sale bruște de atitudine față de aceștia n-au dus decât la o sporire a autorității Regelui față de oamenii politici din România, care simțeau că succesul acțiunilor lor depindea doar de voința Regelui – așa cum avea să constate și contele von Leyden în 1895. În consecință, încă din toamna anului 1889, în urma unei călătorii prin țară, Regele remarca, față de contele von Bülow, faptul că nesiguranța privind viitorul monarhiei luase sfârșit: „Entuziasmul a fost grandios, și asta este cu atât mai remarcabil, cu cât, în orașele de pe Dunăre, domnește, totuși, o stare de nemulțumire generală. Problema dinastică a fost, în fine, rezolvată, toată țara și toate partidele au acceptat Dinastia, lucru dovedit chiar de către această primire pe care mi-au făcut-o”⁸⁰.

Spre surprinderea diplomaților germani, dramele prezise vor ocoli România, iar Regele va rămâne pe tron, având o poziție mai sigură decât oricând înainte, după ce invitasese la guvernare un partid care cuprinsese atâtea elemente strident antidinastice, cât timp a fost în Opoziție. Poziția Regelui Carol în viața politică românească rămâne necontestată până în jurul anului 1907, când legatul german Kiderlen Wächter constata: „În Partidul Liberal, odată cu Oculța, a apărut un curent – care nu este reprezentat de dl. Sturdza, al cărui atașament față de Coroană a fost de multe ori încercat – ce vede menținerea Regalității ca pe un rău necesar, care ar fi mai ușor de suportat, dacă măcar le-ar încredința lor sarcina de a conduce țara, potrivit propriilor concepții”⁸¹.

Aici era vorba însă de concepțiile unei noi generații de politicieni, care vor conduce România în perioada următoare și care doreau, pentru început, să reia vechile discuții cu privire la utilitatea monarhiei. Totul dura până când obțineau și aceștia accesul la puterea pe care o doreau atât de mult.

Regina Elisabeta a României

După cum aminteam mai sus, nu toți membrii familiei regale se bucurau de aprecierea diplomaților germani, ba chiar nici de respectul lor. Acesta este cazul Reginei Elisabeta, a cărei comportare a stârnit nemulțumirea reprezentanților Germaniei, care au văzut-o ca pe o adevărată amenințare pentru poziția Casei Regale în societatea românească.

Regina Elisabeta a intrat în atenția diplomaților germani mai întâi prin excentricitățile din viața sa privată. În această privință, problemele au apărut încă din 1891, fiind legate de urmările idilei dintre Ferdinand, principele moștenitor al României și Elena Văcărescu, domnișoară de companie a Reginei, idilă care fusese încurajată de Regină, ce spera că o căsătorie între cei doi ar putea fi posibilă. La reacția negativă a politicienilor români și apoi și a Regelui, Regina cade pradă unor

opiniile sale cu privire la vizita Regelui în Germania erau în contradicție cu opinia aproape unanimă a politicienilor români de atunci.

⁸⁰ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 581 – raportul lui von Bülow către cancelarul Bismarck, 6 octombrie 1889.

⁸¹ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 30, K. 195298 – raportul lui Kiderlen către von Bülow, 6 aprilie 1907. Trebuie reamintit aici că, din gruparea „Oculța”, făcea parte și Eugen Carada, celebru în epocă pentru antimonarhismul său.

crize de isterie, în urma cărora va fi trimisă la tratament mai întâi la Pallanza, Italia⁸², trecând ulterior și prin Zürich, Veneția etc. Trimiterea Reginei în străinătate a însemnat, însă, o ocazie dată acesteia de a se face remarcată și în afara granițelor, fapt deplâns de diplomații germani: „Excentricitățile Reginei au produs o asemenea vâlvă la Veneția, încât Regele nu a putut să-și găsească o consolare, pentru a scuza purtarea Reginei, decât gândindu-se că ea ar putea fi atinsă de o nebulă temporară”⁸³.

Desigur, în jurul Regelui, s-au găsit, după cum o atestă și sursele germane, mulți „binevoitori” care au întărit această opinie a Suveranului român, între aceștia fiind și administratorul Domeniilor Regale de atunci, Ioan Kalinderu: „Herr Kalindero i-a întărit Regelui această impresie, spunându-i între patru ochi: «Sa Majeste, la Reine, est ou une criminelle, ou une folle; il est préférable, dans l'intérêt de la Dynastie, que la seconde la version s'accrédite»”⁸⁴. De altfel, Kalinderu va deveni recunoscut prin grosolănia aprecierilor sale la adresa Reginei. Acest personaj a descoperit foarte repede faptul că, printre strămoșii Elisabetei de Wied existaseră multe cazuri de „comportament anormal”⁸⁵, ceea ce întărea supoziția sa.

Regina Elisabeta, conform celor prezentate de legatul Germaniei, von Bülow, a rupt orice legături cu familia sa de-a lungul acestei perioade. Astfel, era extrem de iritată din cauza mamei sale, pe care o învinuia de spionaj și corespundea cu aceasta doar prin intermediul telegramelor, iar despre fratele său „nu are nimic bun de spus”. Potrivit legatului german, Regina l-ar fi antipatizat și pe principele Ferdinand, dorind „să împiedice cu orice preț o căsătorie a acestuia pe măsura rangului său”⁸⁶. Mai grav decât această pretinsă antipatie a fost însă scandalul pe care ea l-a creat, și a știut să-l amplifice, în legătură cu căsătoria principelui moștenitor. Astfel, o dată cu plecarea din țară a Reginei, secretarul personal al acesteia, Schaeffer, care, contrar numelui său, nu avea nici-o simpatie pentru germani, primind, în schimb, importante sume de bani de la ruși și de la francezi⁸⁷, fugise și el la Paris, având asupra sa jurnalul intim al Reginei Elisabeta și scrisorile lui Ferdinand către Elena Văcărescu, pe care le-a oferit apoi Regelui Carol contra unei sume considerabile de bani⁸⁸. Toate acestea vor duce la încordarea relațiilor în cadrul familiei regale, Regina considerându-se o victimă a „politicii progermane” a

⁸² *Ibidem*, Rola nr. 26, K. 160813 – raportul lui von Bülow către cancelarul Caprivi, 3 noiembrie 1891.

⁸³ *Ibidem*, K. 160814.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*, K. 160815.

⁸⁶ *Ibidem*, K. 160815-160816.

⁸⁷ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 561 – raportul lui von Bülow către Bismarck, 1 iunie 1889.

⁸⁸ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 26, K. 160817 – raportul lui von Bülow către Caprivi, 3 noiembrie 1891. Potrivit unei versiuni ulterioare acreditate de legatul german, Regina însăși, în timpul șederii sale la Veneția, îi trimisese jurnalul secretarului său la Paris. Conform datelor deținute de von Bülow, acest jurnal intim cuprindea amănunte foarte jenante privind viața intimă a cuplului regal (inclusiv cea sexuală), el fiind cumpărat ulterior de Rege de la Schaeffer, dar după ce acesta apucase să-l fotografieze „filă cu filă”, la Budapesta – vezi *Ibidem*, raport al lui von Bülow către Caprivi, 6 mai 1892, K.161021-161023.

soțului său, față de care declara că nu mai simte decât „o puternică ură și dorința de a se răzbuna”⁸⁹.

Interesantă este însă atitudinea diplomaților germani față de Regină în decursul acestei perioade. Aceștia – în special von Bülow – își exprimă de nenumărate ori speranța că Regina nu va reveni în țară decât după o îndelungată perioadă de timp⁹⁰. Este posibil ca și presiunile exercitate de aceștia să fi jucat un rol important în menținerea Reginei departe de România timp de 3 ani – nu se va întoarce decât la 23 septembrie 1894⁹¹. Conte von Bülow va merge până într-acolo încât, atunci când Regele îl va anunța că între viitoarea soție a principelui Ferdinand, Maria de Edinburgh, și Regina Elisabeta s-au stabilit relații cordiale, el va replica Regelui că totul nu era decât o manevră a soției sale de a-i recâștiga încrederea, pentru a-și putea redobândi influența asupra politicii românești⁹². Ba, mai mult decât atât, în septembrie 1893, autoritățile germane vor interveni la Londra, pe lângă lordul Rosebery, pentru ca acesta să o roage pe Regina Victoria s-o convingă pe soția Regelui Carol să nu se întoarcă în țară⁹³!

O bună parte din această ostilitate a germanilor pentru Regina Elisabeta – supranumită, de ziarele liberale „Geniul Rău al României”⁹⁴ – se datora gafelor pe care aceasta le comitea atunci când se amesteca în viața politică. Cel mai probabil, diplomaților germani li s-a părut ciudat ca o regină să se declare republicană convinsă, așa cum ar fi făcut-o Regina Elisabeta în repetate rânduri: „Regina Elisabeta, în schimb, nu se simte așa de îngrijorată pentru viitorul Dinastiei. Ea declarase că, dacă Regele ar muri, Republica s-ar putea să fie cea mai potrivită formă de guvernământ pentru România. În rarele ocazii în care se amestecă în politică, Maiestatea Sa Regina sprijină, cu sau fără știință, interesele castei boierești și ale panslavismului în România”⁹⁵.

Asemenea opțiuni politice ale Reginei României au condus la apariția unor situații jenante pentru Casa Regală, una din acestea fiind prilejuită de o scrisoare adresată de Regina Elisabeta unei reviste franceze, *Revue félibréenne*, în care, între altele, aceasta afirma: „Je ne voudrais être Reine que d’une République”⁹⁶!

Regina nu s-a mulțumit însă cu atât și a semnat apoi scrisoarea cu numele său real, nu cu pseudonimul Carmen Sylva, trimițându-și opera tuturor ziarelor

⁸⁹ *Ibidem*, K. 161025.

⁹⁰ Vezi, de exemplu, *Ibidem*, K. 161032 – raportul lui von Bülow către Caprivi, 24 aprilie 1892, dar exemplele sunt foarte numeroase.

⁹¹ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 120, C. 294 – raportul lui von Leyden către Caprivi, 10/22 septembrie 1894 – și nici atunci același Kalinderu nu credea că ar fi fost cazul să revină. Vezi *ibidem*, C. 193.

⁹² *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 26, K. 161056 – raportul lui von Bülow către Caprivi, 14 septembrie 1892.

⁹³ *Ibidem*, K.161086-161089 – raportul ambasadorului german la Londra, von Hatzfeld către Caprivi, 9 septembrie 1893.

⁹⁴ *Ibidem*, K. 161039 – raportul lui von Bülow către Caprivi, 6 iunie 1892.

⁹⁵ *Ibidem*, colecția Microfilme Germania (RFG), Rola nr. 119, C. 539 – raportul lui von Bülow către Bismarck, 25 aprilie 1889.

⁹⁶ *Ibidem*, C. 559 – raportul lui von Bülow către Bismarck, 1 iunie 1889; *Revue félibréenne* era o revistă literară, care se ocupa de studierea poeziilor provenșale.

române și franceze⁹⁷. Reacția stârnită în țară de gafa Reginei este descrisă de contele von Bülow în raportul său din 1 iunie 1889: „În rândul celor apropiați de familia regală, scrisoarea Reginei a lăsat o impresie deprimantă. Este, într-adevăr, descurajant pentru cei care se străduiesc să consolideze instituția monarhică din România și s-o apere de atacurile ce porneau asupra ei, ca Regina să proclame Republica drept idealul său, într-o declarație publică. Comentariile ziarelor franceze n-au făcut decât să sporească sentimentul de jenă încercat de aceștia”⁹⁸.

Dat fiind faptul că politica internă a României, o țară mică, ca și problemele sale, puteau părea neinteresante Reginei, aceasta se reorientează spre politica externă, unde gafele sale reușesc să fie chiar și mai jenante decât cele de mai sus. Astfel, referindu-se la posibilele complicații ce ar putea apărea în relațiile româno-ruse, Regina Elisabeta spunea unei doamne de companie foarte apropiate ei: „Dacă Regele [sic!] Rusiei nu ne face concesii vom aranja prin intermediul lui Hitrowo asasinarea lui; trebuie să facem mici sacrificii, ca să ne asigurăm liniștea”⁹⁹. Dacă mai precizăm că Hitrowo era, pe atunci, legatul Rusiei în România, fiind, în opinia diplomaților germani, „de un patriotism fanatic”, a cărui loialitate față de Țar nu putea fi pusă în discuție, lucru cunoscut de toată lumea, cu excepția notabilă a Reginei, ne putem da seama care erau cunoștințele acesteia în domeniu. Herr Hitrowo era, în schimb, o prezență cuceritoare la toate petrecerile din București, unde, probabil, Regina Elisabeta îl întâlnește, considerându-l apoi capabil de o astfel de acțiune.

Toate aceste excentricități au fost, probabil, cele care au determinat apariția unei adevărate aversiuni în rândul diplomaților germani, dar și în cel al unor politicieni români, față de cea care se considera, pe atunci, „Maria Stuart a României”¹⁰⁰. Această ostilitate față de persoana Reginei Elisabeta a fost desigur, cea care a determinat modul în care este prezentată imaginea acesteia în documentele germane, imagine care, așa cum s-a văzut, nu-i este deloc favorabilă fostei poete Carmen Sylva.

Principele Ferdinand

În pofida importanței pe care acesta o avea pentru viitorul României, fiind principele moștenitor al tronului, referirile la personalitatea prințului sunt extrem de puține în documentele germane, iar acestea reiau, în general, aprecieri ale Regelui Carol referitoare la acesta.

Iar aceste aprecieri nu sunt deloc măgulitoare pentru principele Ferdinand, Regele părând serios îngrijorat cu privire la viitorul tronului. Astfel, după căsătoria

⁹⁷ *Ibidem*. Cât despre reacția ziariștilor francezi, este semnificativ articolul ziaristului Clovis Hugues, un cunoscut militant socialist francez, care publica la un ziar din Marsilia articolul intitulat *Reine des Felibres*, care începea prin cuvintele „Bonne petite Reine, va!” și se termina prin „Ah!, Majesté, Majesté! si vous le vouliez, quelle Republique nous ferions ensemble!” Acest articol se voia un fel de răspuns la scrisoarea Reginei, vezi *Ibidem*, C. 561.

⁹⁸ *Ibidem*, C. 560.

⁹⁹ *Ibidem*, C. 521 – raportul lui von Bülow către Bismarck, 14 aprilie 1889.

¹⁰⁰ *Ibidem*, colecția Microfilme SUA, Rola nr. 26, K. 161032 – raport al lui von Bülow către Caprivi, 24 aprilie 1892.

acestui cu Maria de Edinburgh, în ianuarie 1893 și nașterea prințului Carol, Carol I îi mărturisea contelui von Bülow că îl considera pe Ferdinand „prea moale și prea ușor influențabil de soție” învinuindu-l pe acesta că „își ia prea în serios atribuțiile de soț și de ginere”¹⁰¹. Tocmai acestei nemulțumiri a Regelui i se datora și hotărârea sa de a încredința Regența, de probă, moștenitorului său la tron, pentru a-i testa capacitatea.

Aceste opinii ale Regelui asupra caracterului principelui Ferdinand tind treptat să devină convingeri, el repetând adesea, ulterior, că îl considera pe moștenitorul său „caracter slab și ușor influențabil de femei”¹⁰². Carol I ajunge chiar să-i atragă atenția și principelui, în mod direct, „că îi va retrage atenția pe care i-o acordase până atunci, dacă el înțelege să stea sub papucul nevestei și al soacrei”¹⁰³.

Însă, nu existau motive serioase de îngrijorare, în acel moment, pentru viitorul Coroanei, așa cum arăta același Ioan Kalinderu, care, cu franchețea brutală ce părea să-l caracterizeze, îi mărturisea contelui von Bülow că prințul Ferdinand „est un bon coq!” și, pentru moment, „asta este tot ce contează”¹⁰⁴. Viitorul urma să arate dacă această calitate a principelui, din punctul de vedere al intereselor germane, cel puțin, merita importanța care i se acorda pe atunci.

București

¹⁰¹ *Ibidem*, K. 161108 – raportul lui von Bülow către Caprivi, 24 noiembrie 1893.

¹⁰² *Ibidem*, K. 161109 – raport nesemnlat, din Dresda, către Caprivi, 8 decembrie 1894.

¹⁰³ *Ibidem*, K. 161112 – raportul lui von Bülow către Caprivi, 10 ianuarie 1894 – aceasta este chiar exprimarea folosită în text de diplomatul german, care reproducea cuvintele Regelui Carol.

¹⁰⁴ *Ibidem*, K. 161113.